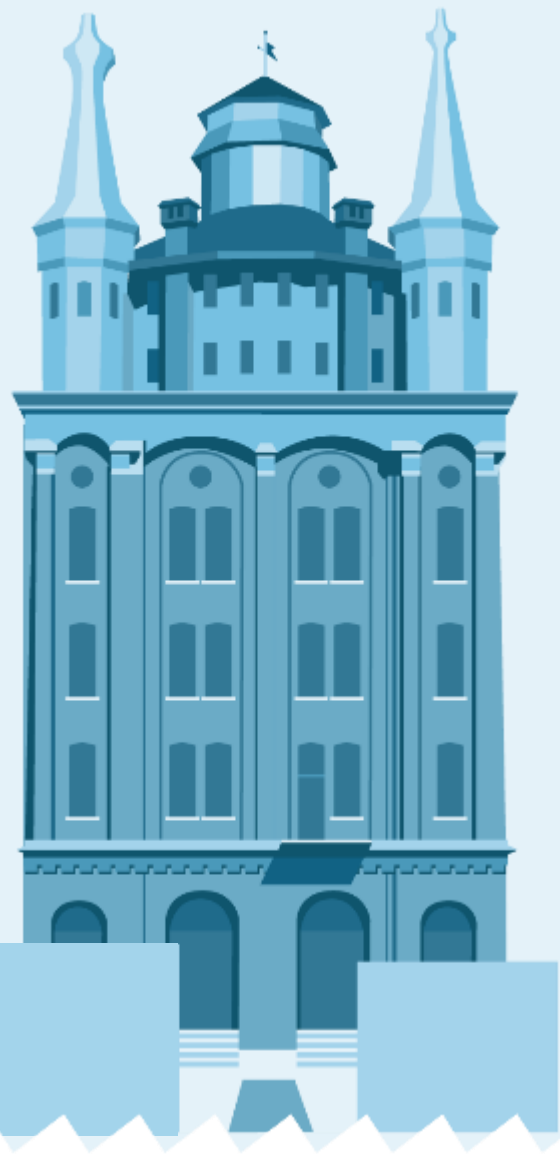

Watertorenberaad

Thema:

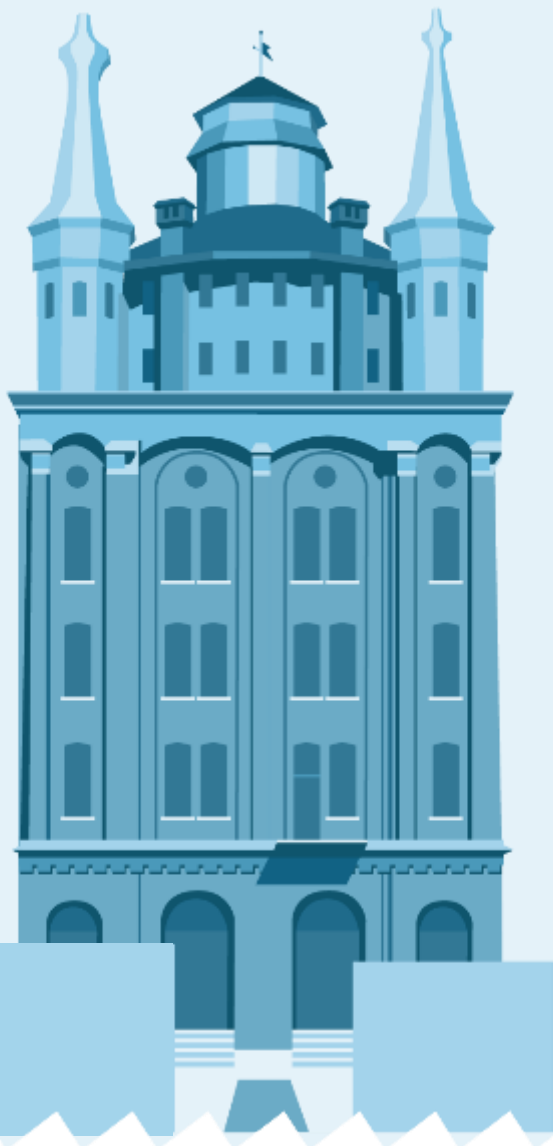
Samen Toekomst Maken

5 november 2025

Watertorenberaad

Koersen op een duurzame toekomst. Wat vragen de landelijke transitieopgaven van ons?

Jet Bussemaker

Platform Gezond & Gelukkig Den Haag,
Raad voor Volksgezondheid &
Samenleving

[Watertorenberaad](#)

Den Haag

Raad ↩
Volksgezondheid
& Samenleving

5 november 2025
Jet Bussemaker

Watertorenberaad

↳ Jet Bussemaker

- **Wetenschap**

- Promotie politieke wetenschappen UvA
- Onderzoeker UvA, VU, Harvard
- Rector Hogeschool van Amsterdam, lid CvB UvA
- Hoogleraar Wetenschap, beleid en maatschappelijke impact (Universiteit Leiden/LUMC)

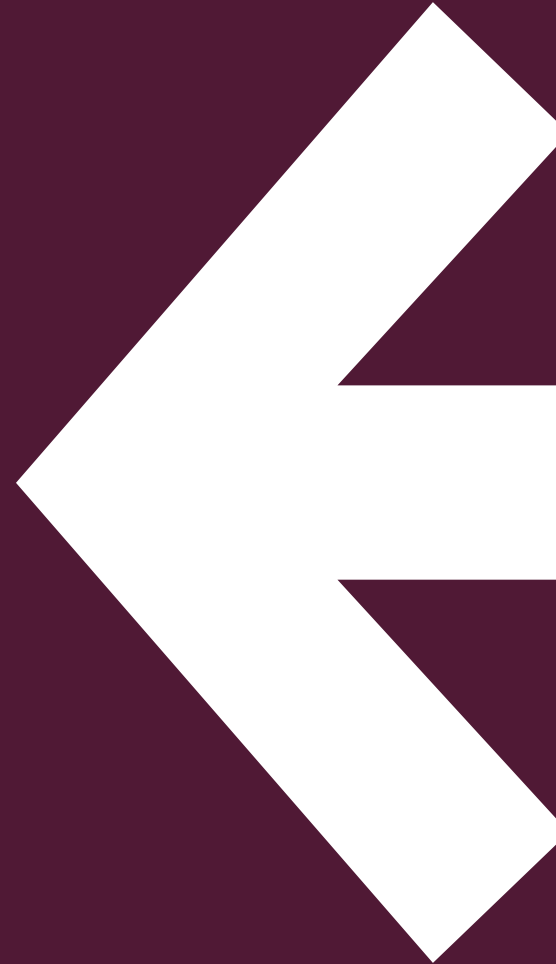
- **Politiek en beleid**

- Tweede Kamerlid (1998-2007)
- Staatssecretaris van VWS (2007-2010)
- Minister van OCW (2012-2017)
- Voorzitter Raad van Volksgezondheid & Samenleving (2019-heden)

Opbouw

1. Lessen uit de praktijk:
Gezond en Gelukkig Den Haag
2. Spanning fysiek en sociaal domein
3. Ruimte maken voor ontmoeting
4. Bouwen aan sociale architectuur

1. Gezond en Gelukkig Den Haag: gezondheidsverschillen bestrijden, sociale samenhang versterken

↳ Werkwijze & Aanpak

- Een domeinoverstijgend netwerk, verbinden van zorg, sociaal en fysiek domein.
- Van top-down, bottom-up naar community-up werken vanuit inwoners en professional.
- Dialoog in plaats van debat;
- Complexiteit omarmen ipv reduceren
- Gelijkwaardigheid ipv hiërarchie
- Co-creatie ipv faciliteren
- Outcome ipv output
- Lerend werken ipv lineair sturen

↳ Community-up initiatieven

De beweegroute; ruimte maken voor bewegen

Projecten in de
binnentuinen

'cressen challenge': samen
gezond eten in de wijk

↳ Samenwerking, concrete resultaten

Moerwijk moeders

De verbinders

Gewoon sociaal

↳ 2. Sociale en fysieke leefomgeving zijn één...

Fysiek en sociaal – Mars en Venus

Fysiek

- Lange termijn, lineair
- Bouwen en investeren
- Fixen en aanpakken
- KPI's en verdienmodellen
- Waarden in grond en vastgoed

Sociaal

- Korte termijn en conceptueel
- Steunen en helpen
- Luisteren en praten
- Uitgeven en bezuinigen
- Waarden in mensen en relaties

↳ 3. Verbinden fysiek en sociaal: Ruimte maken voor ontmoeting

- Gezamenlijke advies RVS met het College van Rijksadviseurs (CRa)
- Advies over samenspel fysieke en sociale leefomgeving
- Benut de bouwopgave en energietransitie als kans om socialere buurten te creëren
- Voorbij stenen stapelen

↳ Ruimte maken voor ontmoeting: hoe?

Aanbevelingen uit het advies

1. Aandacht voor ontmoeting bij aanpak ruimtelijke transitie
2. Rijk: actievere rolinvulling
3. Gemeenten: meer werken mét burgers en vanuit de buurt
4. Makkelijker maken voor bestaande plekken om hun deuren te openen

↳ Aandacht voor ontmoeting bij aanpak ruimtelijke transitie

- Ruimtewinst door minder auto's
- Klimaatadaptatie: de waarde van groene en blauwe ruimtes
- Energietransitie: kansen door openbreken infrastructuur
- Woningbouw: mix van woningbouw en toegankelijke voorzieningen

➔ Adviezen aan het Rijk

- Onderzoek de mogelijkheid van 'drempelwaardes' of basiseisen voor een adequate sociale infrastructuur in buurten en dorpen.
- Maak een adequate sociale infrastructuur (eventueel inclusief basiseisen) verplicht onderdeel van gemeentelijke woon(zorg)visies, omgevingsvisies en gezondheidsnota's.
- Geef zelf het goede voorbeeld!

↳ Gemeenten: meer werken met buurtbewoners

- Opstellen 'buurtagenda's als uitgangspunt voor beleid
- Eigenaarschap van bewoners centraal, gemeente ondersteunt
- Investeren in goed beheer en gebruiken wat er al is

↳ Benut herbouw voor sociale agenda

↳ 4. Pleidooi voor sociale architectuur

Beleidskaders gezien als de fysieke fundamenteën van een sociale architectuur

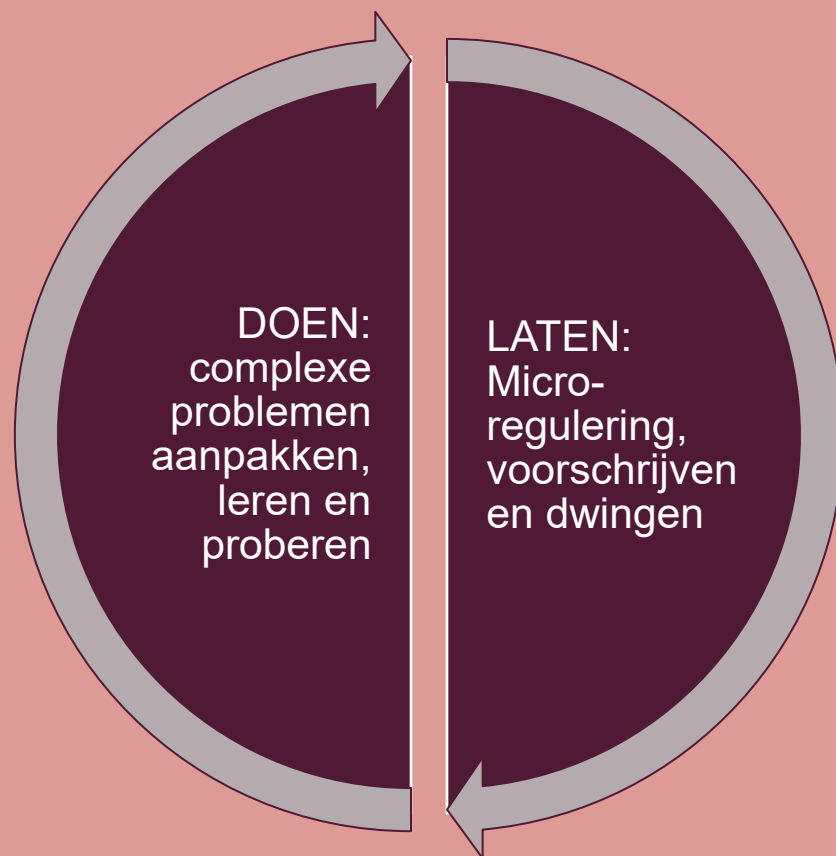
Voorbij het 'fixen' van sociale problemen

Reflexen op onbehagen en onmacht:

- Wensdenken
- Sturen op incidenten en willen controleren van risico's en uitzonderingen
- Reduceren van complexiteit

Toe naar structurele maatschappelijke oplossingen, samenwerking tussen overheid en samenleving.

↳ Minder beloven en doen, meer ruimte geven

Pleidooi voor een sociale architectuur

Beleid vormt stevige fundamenten en muren, waarbinnen ruimte ontstaat voor creativiteit van de samenleving.

Borgen van sociale grondrechten als randvoorwaarde.

Bouwstenen voor een sociale architectuur:

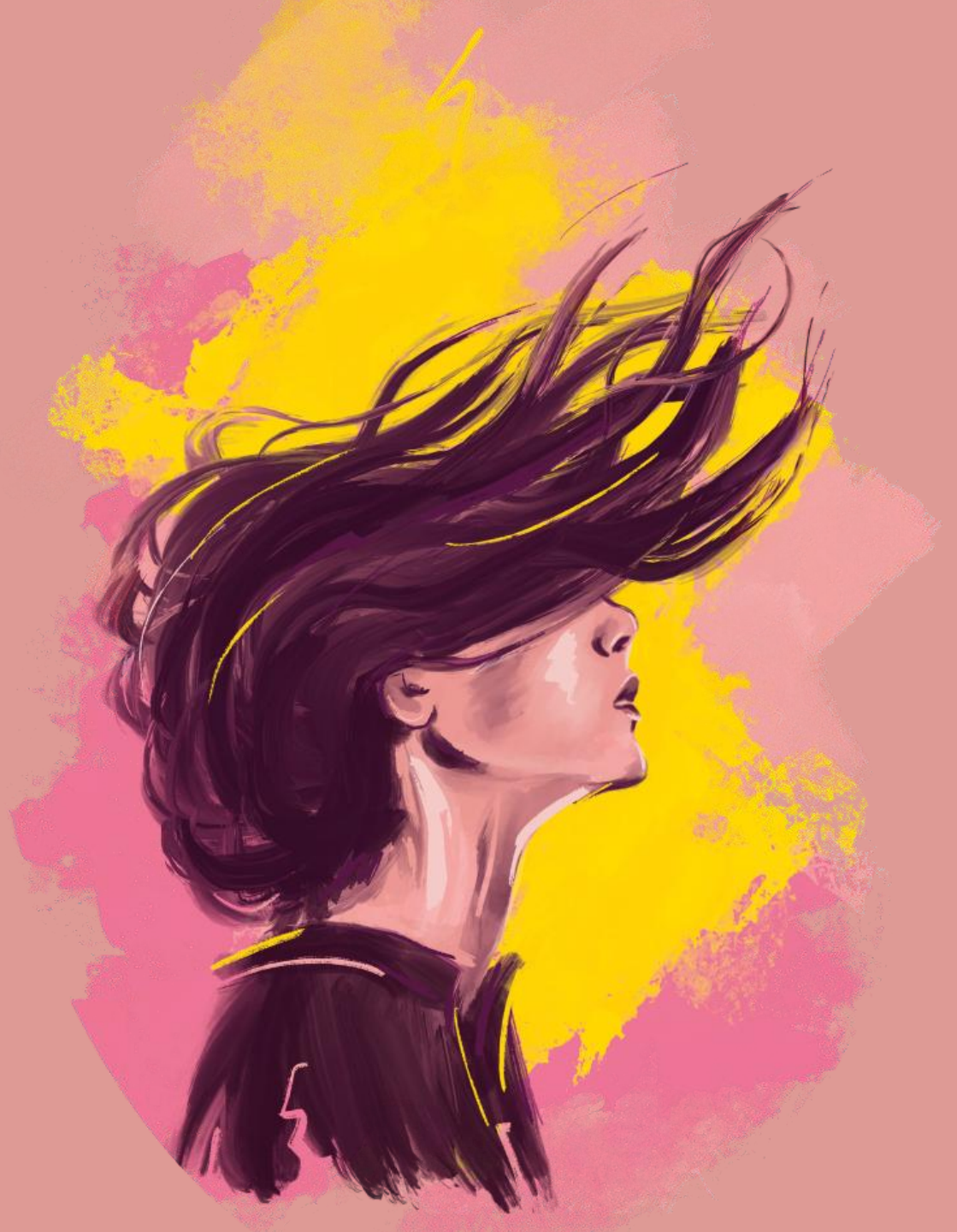
- Herziening van mens- en overheidsbeelden
- Erkennen en gebruiken van verschillende kennisbronnen
- Initiatief en creativiteit van onderop stimuleren
- Heldere keuzes voor de lange termijn

↳ Transformeren moet je leren.....

- We moeten coalities bouwen tussen fysiek en sociaal.
- Kruispunt van keuzes; wijken voor ontmoeting of segregatie en eenzaamheid
- Community-up is voorwaarde
- Ook mensen moeten transformeren.. En ontpoppen...
- Vraagt leiderschap, moed én bescheidenheid

↳ **Bedankt!**

Frido Kraanen

DRIFT, Gelre Ziekenhuizen

Transitiepijn als hindermacht

Transities en hun inconvenient truth

Frido Kraanen

Watertorenberaad

05 | 11 | 2025

Erasmus

Welkom bij DRIFT

Hoe kunnen we je helpen om transitie
naar een duurzame en rechtvaardige
samenleving te versnellen?

Wij zijn the Dutch Research for
Institute for Transitions. Onze
30+ experts werken aan kennis
en kunde voor fundamentele
verandering.

[over DRIFT](#)

Nevenfuncties:

Visiting practitioner “Transitiepijn”

RvT-lid, vz Audit Commissie

Nationaal Coördinator EU-programma HOPE

Lid Kennisring

Adviesraad Duurzaamheid in de zorg

Frido
Kraanen

- Rotterdam, 1970
- Ministerie van VROM, 1993-1998
- PGGM, 2008-2019
- Bedrijfskunde (EUR), 1993
- Ministerie van VWS, 1998-2008
- Omring, 2019-2024

Grote maatschappelijke veranderingen hebben invloed op de gesteldheid van de mens én op de werkzame instituties

Transitie

*een schoksgewijze, structurele
en fundamentele verandering
die plaatsvindt over een lange
termijn.*

Uit:

Enkele voorbeelden van dominante transitie

1. Energietransitie; van fossiel naar hernieuwbaar
2. Grondstoffen; van lineair naar circulair
3. Gezondheid; van zorg naar andere beïnvloedende variabelen
4. Zorg; meer passende zorg en minder gereguleerde marktwerking
5. Economie; verdienvermogen, werk en inkomen in de 21^e eeuw
6. Eiwittransitie; van dierlijk naar plantaardig
7. Technologie; AI als nieuwe revolutie
8. Geopolitiek; nieuwe (economische) machtsverhoudingen
9. Etc etc etc

Transitietheorie: De X-curve

REGIME =
dominante manier
van **denken, werken
en organiseren**
binnen een
maatschappelijk
systeem
(met bijbehorende
dominante
institutes)

Optimisation

Destabilisation

1. Dalende performance

Stabilisation

Institutionalisation

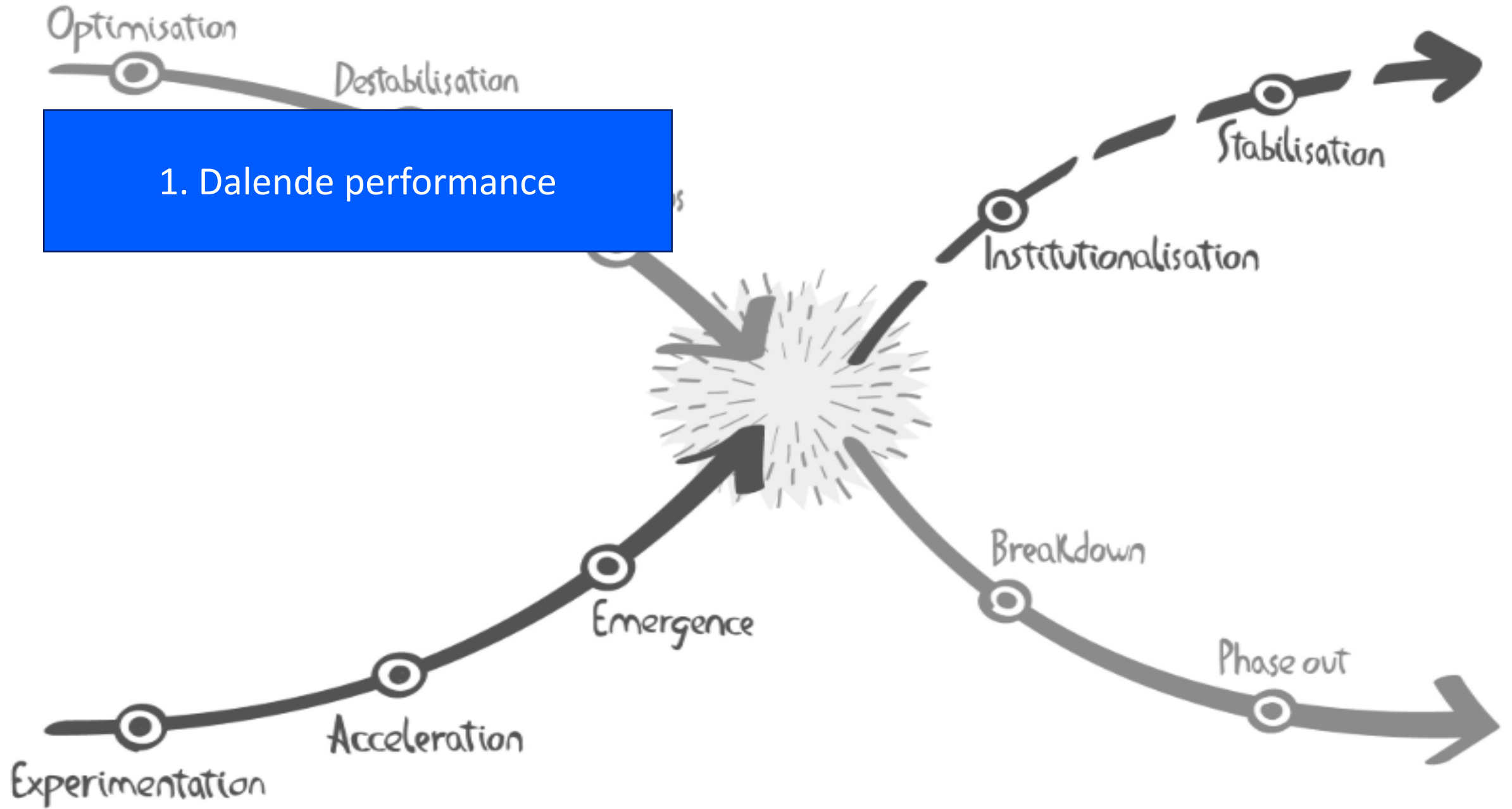
Breakdown

Phase out

Emergence

Acceleration

Experimentation

Optimisation

Destabilisation

1. Dalende performance

Stabilisation

Institutionalisation

Breakdown

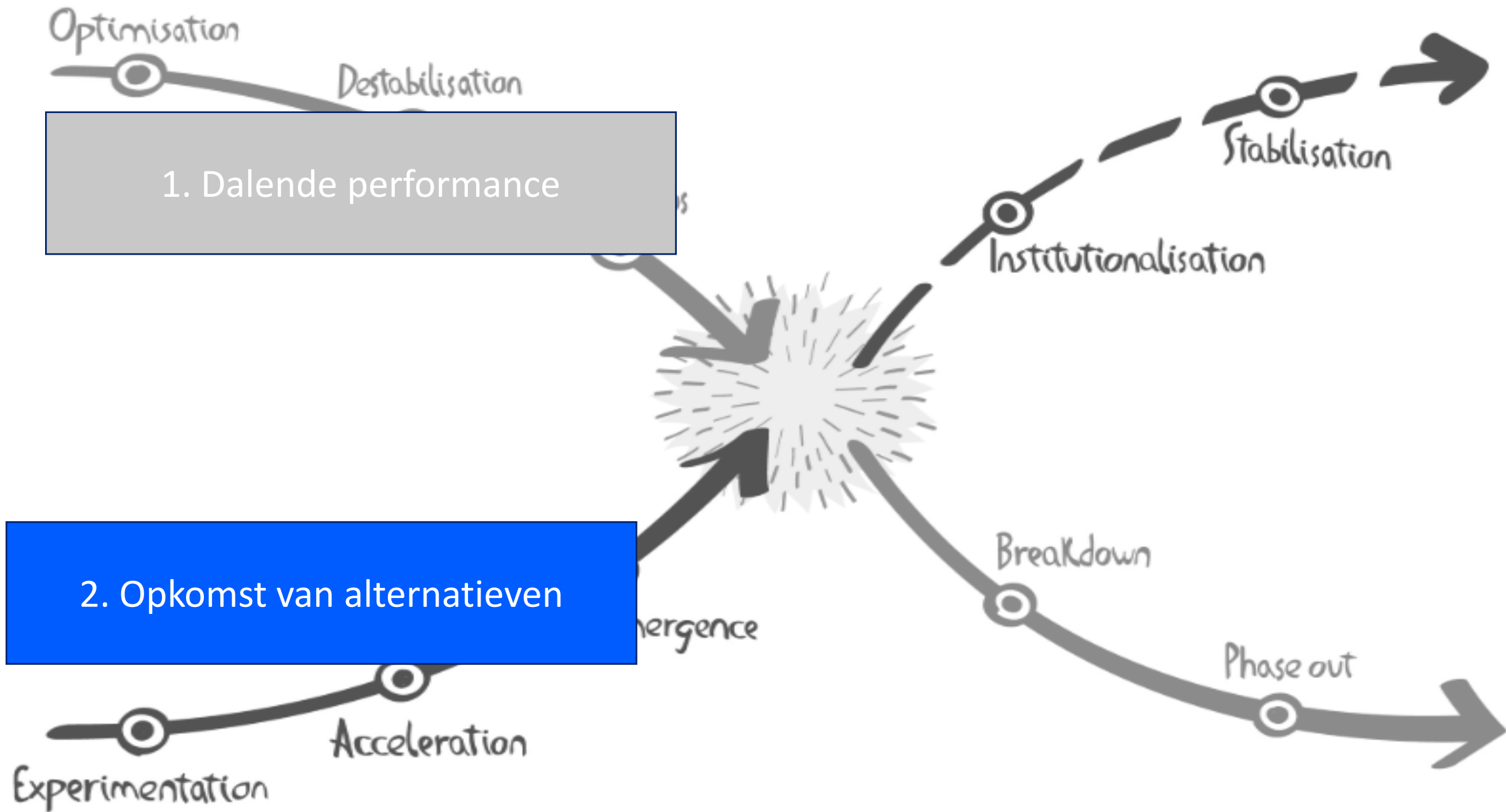
Phase out

2. Opkomst van alternatieven

Acceleration

Experimentation

Emergence

Optimisation

Destabilisation

1. Dalende performance

3. Systeemdiscussies

2. Opkomst van alternatieven

Institutionalisation

Stabilisation

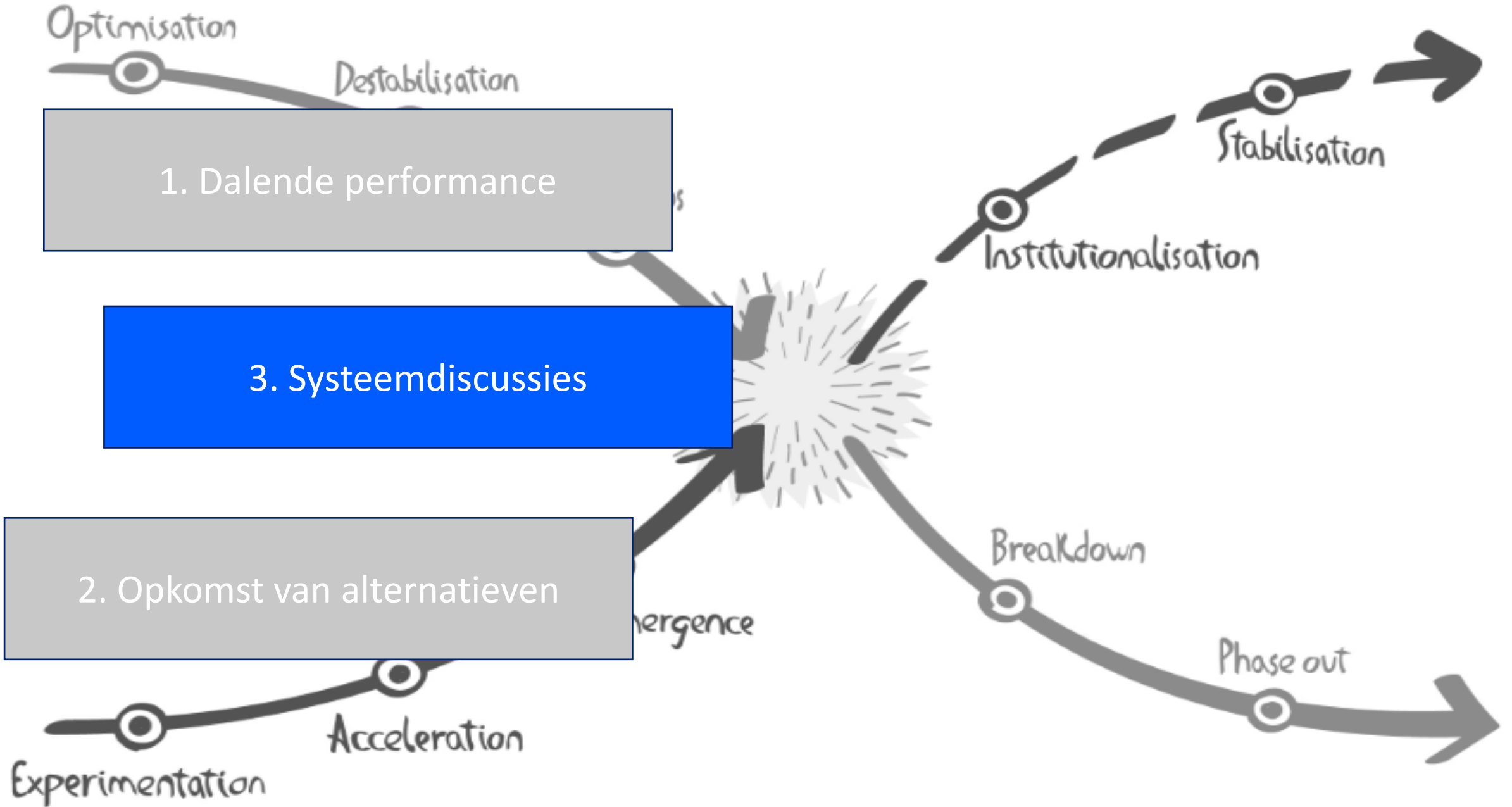
Breakdown

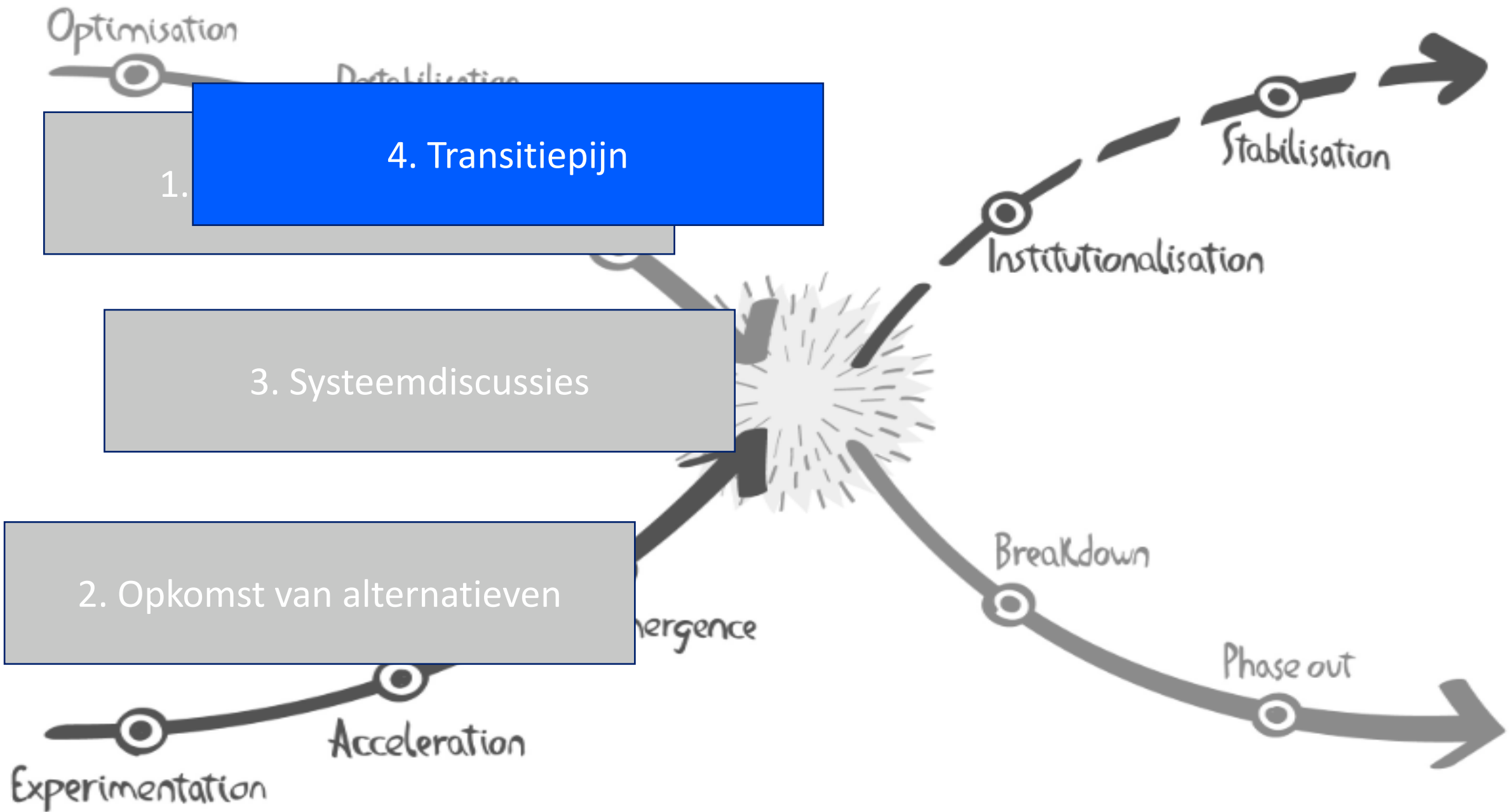
Phase out

Acceleration

Experimentation

Emergence

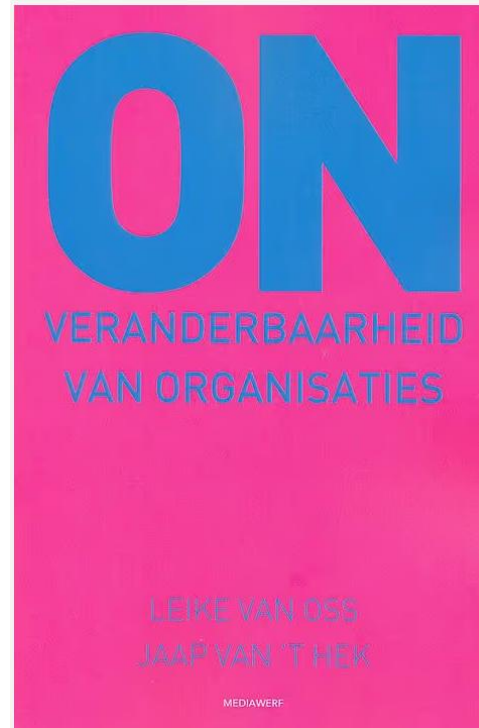
Oorzaken van (institutionele) transitiepijn

1. Organisaties zijn in de kern **veranderincompetent**
2. We leven in een **gesiloïseerde samenleving**
3. Raakt altijd **belangen**

1. Ze zijn relevant in het huidige discours

Gewortelde partijen hebben vaak huiver van de transitie,

1. omdat ze het niet zijn gewend;
2. omdat ze hun positie en verdienmodel danken aan de spelregels van het huidige regime; en
3. omdat de processen/license2operate er (vaak al jaren of decennia) op zijn ingesteld.

2. We leven we ook nog in een gesiloïseerde samenleving...

Silo's alleen al **binnen de gezondheidszorg** (VVT, eerste lijn, ziekenhuizen, GGZ, etc), laat staan met andere relevante maatschappelijke domeinen

En als we naar gezondheid kijken, levert **zorg niet de belangrijkste bijdrage aan gezondheid** (bv schuldhelpverlening als beste gezondheidsinstrument)

Silo's begrenzen ook verantwoordelijkheid (je woning verduurzamen met een deel van jouw pensioenvermogen is een zeer positieve business case)

3. Het raakt altijd belangen

Transitieparadox

Zij die de mogelijkheid hebben de transitie vorm te geven
(bijvoorbeeld door het hebben van kapitaal en kennis),
hebben vaak de minste belang bij de transitie

CONCLUSIE: PIJN IS EEN SIGNAALFUNCTIE!

Negeren van transitiepijn:

- Leidt tot maatschappelijke verkramping of zelfs patstelling
- En kan dus de transitie vertragen of zelfs tot stilstand brengen
- Zelfs als er (brede) steun is voor de drijfveren van de transitie

Omgekeerd:

- beter begrip van de pijn en daar naar handelen kan de transitie versnellen, als onderdeel van transitiemanagement

Hoe de landelijke opgaven vorm te geven in onze dagelijkse praktijk?

Watertorenberaad

Den Haag

Lisette Nijs

Gemeente Den Haag

[Watertorenberaad](#)

Den Haag

Den Haag

Samen toekomst maken

Samen toekomst maken

Lisette Nijs

directeur gebiedsontwikkeling
en projecten gemeente Den Haag

Haagse ambities uit de Omgevingsvisie

75.000 - 100.000

extra inwoners van 2025 tot 2050

340.000_{m2}

tekort kantoorruimte tot 2030

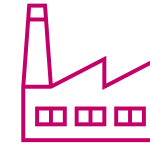
50.000

extra banen tot 2050

60.000

extra woningen tot 2050

300.000_{m2}

tekort bedrijfsruimte tot 2030

Nodig per 4.000 woningen per jaar

+2.400_{m2}

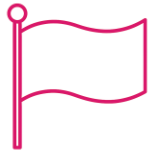
bibliotheek en cultuur

+12.600_{m2}

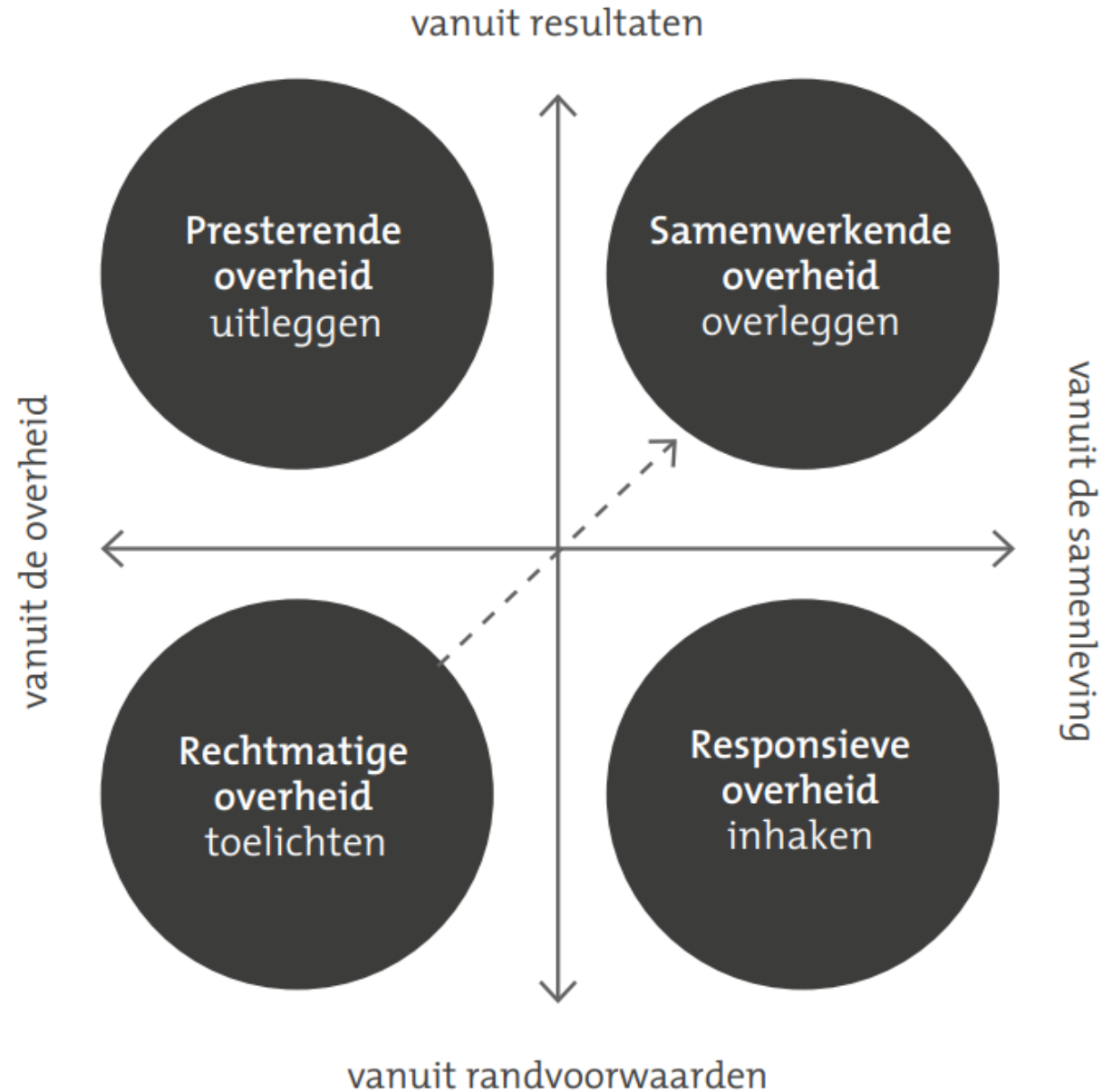
onderwijs (VO en PO)

+35.000_{m2}

sport en bewegen

Rollen van de gemeente Den Haag

Langdurige publiek-private samenwerking (PPS)

Nu in Den Haag:

PPS en aantal woningen:

- Vroondaal 2.000
- Wateringseveld 10.000
- OBLEidschenveen 5.000
- WOM Zuidwest 2.000

Mobiliteitsopgaven, in stad en regio

Nu in Den Haag:

- Gemiddeld 0,6 auto per inwoner
- 50% van het autoverkeer komt van buiten Den Haag
- Verkeersongevallen met fietsers nemen zorgelijk toe
- 1,5 meer fiets- dan autoverplaatsingen in Den Haag, en dat groeit hard

Westland als buur, regionale samenwerking

Nu in regio:

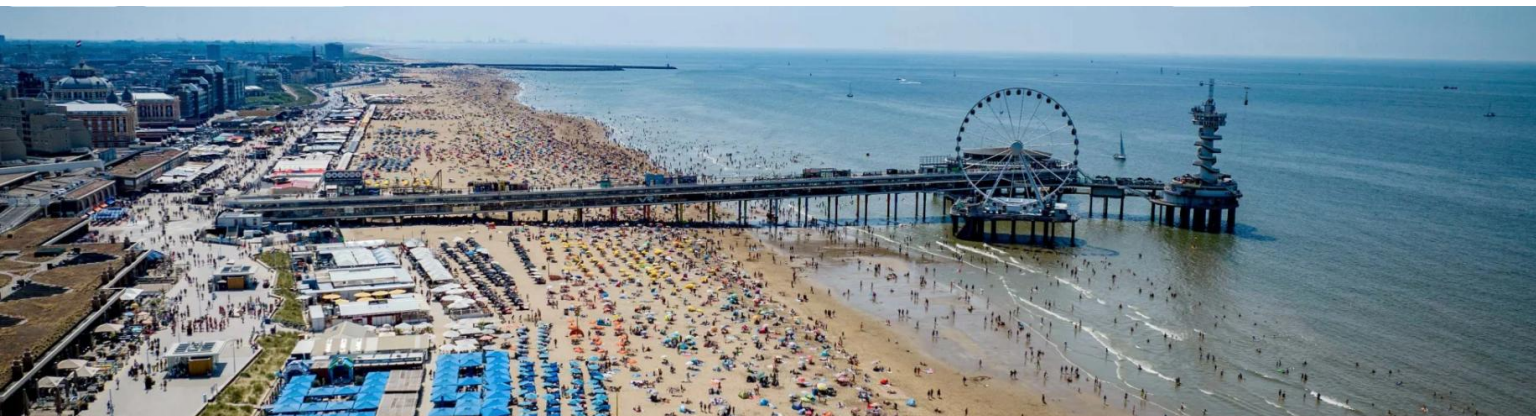
- Bodem geschikt voor warmte opslag (warmtebel)
- Glastuinbouwareaal in het Westland 2.500 hectare
- Bereikbaarheid Greenport campus
- Gezamenlijke groen verbinding regiopark Van Zee tot Zweth

Stad aan zee, uniek op vele vlakken

Nu in Den Haag:

- Strand, wellness & actieve recreatie
- Verse vis & gastronomie
- Internationale watersport & sportevenementen
- Blue economy & maritieme innovatie
- Wonen aan zee

Zand en veen, samen trots

Nu in Den Haag:

Inkomensverschillen:

- In zandwijken vaak ruim boven €70.000
- Veenwijken soms zelfs onder €30.000

Hijskranen, aan de slag!

Kees Vendrik

Nationaal Klimaatplatform

[Watertorenberaad](#)

Den Haag

Renoveren Renoveren Renoveren

Kees Vendrik

Watertorenberaad

5 november 2025

Nationaal Klimaat Platform

A person in a military uniform is holding a white sign with the hashtag #RussiaAttacksUkraine. The person's face is blurred in the background. A black leather glove is visible holding the bottom of the sign.

#RussiaAttacksUkraine

- In 1959 grote goedkope en (dachten we) veilige eigen energiebron ontdekt: aardgas
- Viel samen met noodzaak tot forse uitbreiding van woningvoorraad
- Volledig onze huizen op deze bron gebaseerd in de jaren '60, '70 en '80
- Consequentie nu: al die huizen van (zeer) matige energetische kwaliteit
- In 2022 torenhoge prijzen, energie voor veel mensen veel te duur

Bestaanszekerheid in de buurt

*Hoe kan de klimaat- en energietransitie
bijdragen aan veerkrachtige wijken en
weerbare mensen?*

5^e Signalenrapport Nationaal Klimaat Platform

Bijlage 1 bij de aanbiedingsbrief van het NKP
aan het kabinet d.d. 28 mei 2025

28 mei 2025

Nationaal Klimaat Platform

1. **Bied langjarige bestuurlijke en financiële zekerheid aan nationale programma's voor verduurzaming, leefbaarheid en veiligheid, in het bijzonder het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid.**
2. **Bied woningbouwcorporaties langjarige investeringsruimte en slagkracht, en borg dit in het bijzonder voor kwetsbare wijken.**
3. **Stimuleer dat komende normering omtrent uitfasering van particuliere huurwoningen met E, F, en G labels (2029), gecombineerd kan worden met een gebiedsgerichte aanpak.**
4. **Benut de ervaring met de nationale programma's, de NPLV-aanpak in het bijzonder, bij opschaling naar andere kwetsbare wijken en overweeg stapsgewijze uitbreiding.**
5. **Borg dat (in het bijzonder kleinere) gemeentes ruimte hebben om structureel personele capaciteit op te bouwen/in stand te houden voor verduurzaming.**
6. **Bezie waar ondersteuning voor lokale maatschappelijke initiatieven de transitie verder brengt, en handhaaf de huidige rijksmiddelen daarvoor.**
7. **Borg dat collectieve routes vast onderdeel zijn van verduurzamingsregelingen.**
8. **Stimuleer en ondersteun sportclubs om bij te dragen aan het duurzame decentrale energiesysteem van de toekomst.**
9. **Maak meer gebruik van opbouwwerkers, leidt ze op en neem ze aan.**
10. **Stel heldere kaders voor ontwikkeling van het decentrale energiesysteem.**
11. **Versnel de uitrol van collectieve warmtenetten, borg de betaalbaarheid en stuur met prioriteit op goed betaalbare netten in kwetsbare wijken.**
12. **Bied huurders die gebruik maken van PV-stroom adequate en blijvende ondersteuning.**

De vier belangrijkste

1 Langjarig commitment

2 Ruimte voor woningbouwverenigingen

3 Met maatschappelijke initiatieven

4 Versnel uitrol warmtenetten

Energiehulp (onderzoek TNO)

- Lagere energierekening - 260 euro
- Lagere zorgkosten

Reumamedicatie -52%

Astmamedicatie -31%

- Contact achter de voordeur

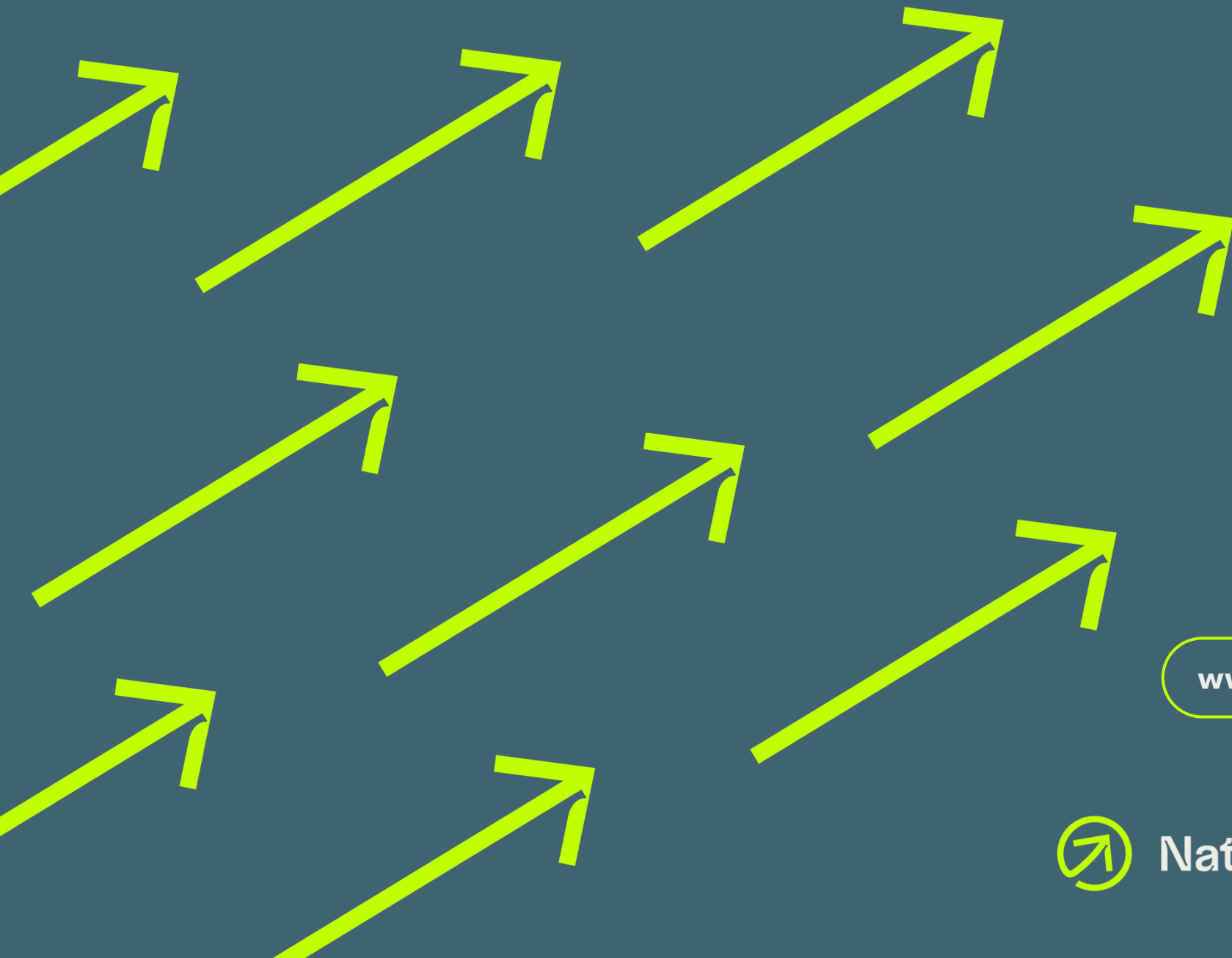
Schuldenproblematiek

Werkt tegen sociaal isolement

Renoveren, renoveren, renoveren

- Aanjagen leefbare wijken
- Geef prioriteit aan mensen met smalle beurs
- Opschalen duurzame bouwstromen
- Gangmaker decentraal energiesysteem

Waar zit ruimte voor opschaling?

www.nationaalklimaatplatform.nl

Nationaal Klimaat Platform

Mohamed Acharki

Bestuurder Rochdale

[Watertorenberaad](#)

Den Haag

Sterke buurten, Sterke mensen

5 november 2025
Mohamed Acharki

ROCHDALE
woningstichting

1901: Woningwet Rochdale

Twee paardentram-conducteurs:
betaalbare woningen
voor de eigen gemeenschap.

Geïnspireerd op Rochdale (bij Manchester).
Bakermat van de **coöperatiegedachte**.

1906: coöperatie

Rochdale weer 'op koers'

1906 - 2015

Fusies, professionalisering,
verzakelijking, afstand

2015 →

Terug naar de basis:

- Nieuwe Woningwet
- Focus op buurt en gemeenschap

ROCHDALE

Grote opgaven

Wooncrisis

Vergrijzing

‘Gedoe’ in de samenleving

ROCHDALE

Onze filosofie: sterke buurten, sterke mensen

Het moet niet uitmaken waar je opgroeit.

Veilig en prettig wonen:
iedereen toegang tot goede voorzieningen.

In sterke buurten groeien sterke mensen op.

Samenwerking is het sleutelwoord

Met bewoners, zorgpartijen, scholen.
Gemeente, welzijnsinstellingen.

Maar ook:
nieuwe partners (kunstenaars)

We hebben elkaar nodig.

Trendbreuk!

Als je blijft doen wat je altijd deed,
dan krijg je wat je altijd kreeg.

Systeemwereld ondersteunend maken.

Van zorgen voor ...
naar zorgen dat ...

ROCHDALE

Maar... is het wel eerlijk?

Iedereen is gelijk toch? 'Als je de een voortrekt, benadeel je de ander'

- Afghaanse vrouwengemeenschap Zaanstad
- Lerarenwoningen Zuidoost
- 'Bewoners aan het roer' (Poelenburg)
- Wooncoöperatie Vreeswijkpad

Buurtgericht werken: voorbeelden

Cascoland (Nieuw-West)

Kunstenaars zijn neergedaald
(gaan in de buurt wonen)

- . Stadstuin, logeerhuis, flexwerkplaats
- . Schaatsbaan, BBQ-eiland, kippenhok
- . Eendagszaak, fruitboomgaard

ROCHDALE

Inzet bedrijfsruimtes

Buurt beter maken
(belangrijker dan inkomsten)

Pitch je plan!

Hé, ondernemer!

Heb jij hart voor Amsterdam, passie voor de buurt en zoek je een toplocatie voor jouw zaak? Dit is je kans!

Wij bieden **4 bijzondere plekken** in Amsterdam — van horeca tot retail — tegen scherpe huurprijzen.

- ✓ We hebben locaties in o.a. **Amsterdam-Oost**
- ✓ Er is ruimte voor **jouw concept**
- ✓ Je helpt bouwen aan een **sterke buurt**

ROCHDALE
woningstichting

Pitch jij ons jouw plan?
Scan de QR- code of ga naar
www.rochdale.nl/pitchjeplan

Stage- en werkervaringsplekken

Bij bedrijven, aannemers, projectontwikkelaars
(waar wij zaken mee doen)

JINC: kansen voor de toekomst.
Contact tussen scholen en bedrijfsleven.

(Diverse collega's zijn JINC-ambassadeur)

Niemand kan het alleen

Alles van, voor en met
de bewoners
en met de partners
uit de buurt.

En... het kost tijd!

ROCHDALE

Festival
Cultuurtuin
Osdorperhof

**GRATIS
ENTREE** **14 AUGUSTUS**

Line up:

A.Johanson	13.30 uur
ParHasard	14.40 uur
GRACHTEN IXALISSA Marti Mitjavila Trio	16.00 uur
Xillan	17.45 uur
Cavolo Nero	19.00 uur
Dries Roelvink	20.15 uur

13.30 - 21:00
Ingang: C. K. Eloutstraat
hek open vanaf **13.00** uur

  Omnibus.sbo

Sjaak Kroes

[Watertorenberaad](#)

Den Haag

Sjaak Kroes | Woordkunstenaar
WOORDEN IN HET BIJZONDER

Stadsmakers

Kunstenaars vallen binnen,
als het licht door het glazen geraamte
van een stadskas. In een pluktuin genieten wijkgenoten van
gewassen. Hier spruiten toekomstige herinneringen in binnen
tuinen. Hier glanst een samenspel van stad en land. Een
zelfgeschildeerde vlag op een wijk. Hier wordt gewroet in
beweegroutes. Een broedplaats voor nieuwe plannen.
Een landje met een eigenaarschap. Transitiepijn dient uit-
eindelijk het gemeenschappelijk belang. De sociale
architectuur, beschilderd als licht in tunnels, als henna
op handen. Eieren uit het buurtkippenhok op zelfgebakken
brood. Stoepekrijttekeningen zijn verregend, maar onder het
afdakje van de bibliotheek is het altijd droog. Een dood-
gewone donderdagsmiddag is de mooiste burendag. Een kopje
soep van een buurtvader is de mooiste voedselbank. Een
huiskamer het mooiste buurthuis, of een kopje koffie bij
de kapper. We hoeven niet alles te regelen, laten we
de lach faciliteren, burgerinitiatieven beheren. Boeken-
kastjes ophangen voor zelfgeschreven verhalen. Over
domeinen die natuurlijk kruisen, zoals verschillende huis-
vesting in verbonden wijken, dat we elkaar gevuld met
liefde mogen bereiken, als watertorens gevuld met water.
Dat we autonoom, maar verbonden als het electriciteits-
net, elkaar beschermend als straaljagers, verrijken
als levenskunstenaars. Ieder vanuit onze eigen talenten,
met elk onze eigen waarde. Dat we voorbij regelgeving
vanuit ons diepste zijn, mogen samenleven, samen mogen
stadsmaken. Samen toekomst maken.

Sjaak Kroes

